

Утвърдил:

Декан

Дата

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ “СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”

Факултет: Факултет по славянски филологии

Специалност: (код и наименование)

СЛ	И	Ф	0	5	0	1	2	5
----	---	---	---	---	---	---	---	---

Български език и литература и история.

УЧЕБНА ПРОГРАМА

Дисциплина:

3	0	2	3
---	---	---	---

(код и наименование) *Морфология на българския език*

Преподавател: проф. д-р Петя Осенова, проф. д.н. Красимира Алексова

Асистент: доц. д-р Ласка Ласкова

Учебна заетост	Форма	Хорариум
Аудиторна заетост	Лекции	45
	Семинарни упражнения	30
	Практически упражнения (хоспитиране)	
Обща аудиторна заетост		75
Извънаудиторна заетост	Реферат	
	Доклад/Презентация	30
	Научно есе	
	Курсов учебен проект	45
	Учебна екскурзия	
	Самостоятелна работа в библиотека или с ресурси	30
Обща извънаудиторна заетост		105
ОБЩА ЗАЕТОСТ		180
Кредити аудиторна заетост		2
Кредити извънаудиторна заетост		4
ОБЩО ЕКСТ		6

№	Формиране на оценката по дисциплината ¹	% от оценката
1.	Workshops {информационно търсене и колективно обсъждане на доклади и реферати}	
2.	Участие в тематични дискусии в часовете	
3.	Демонстрационни занятия	
4.	Посещения на обекти	
5.	Портфолио	
6.	Тестова проверка	
7.	Решаване на казуси	
8.	Текуща самостоятелна работа /контролно	50 %
9.		
10.		
11.		
12.	Изпит	50 %

Анотация на учебната дисциплина:

Курсът *Съвременен български език. Морфология* запознава студентите с една от главните части на българската граматика – морфологията, която в областта на глагола е една от най-богатите в света. Разглежда се типологичната характеристика на българската граматика, нейните славянски и балкански особености. Специално място се отделя на значението и употребата на морфологичните категории в рамките на изречението и на текста. С оглед на нормативността на българския книжовен език се представят някои трайни развойни тенденции и временни явления в практиката. Теоретичните познания по фонетика и граматика са съчетани с анализ на конкретен езиков материал на упражненията.

Курсът по морфология има за цел теоретичните познания по граматика да се съчетаят с граматически анализ на конкретен езиков материал, за да могат студентите да придобият необходимите познания за бъдещата си преподавателска работа в училище и за разнообразната си друга дейност като филолози – редактори, коректори, издателски работници, специалисти по рекламата и др.

Предварителни изисквания:

Студентите трябва да имат знания по фонетика и лексикология, за да могат да надграждат знания по морфология.

Очаквани резултати:

Студентите трябва да могат да моделират граматиката на българския език на морфологично равнище, което означава: морфемен състав на думата и части на речта с техните граматически характеристики.

Учебно съдържание

Лекции

¹ В зависимост от спецификата на учебната дисциплина и изискванията на преподавателя е възможно да се добавят необходимите форми, или да се премахнат ненужните.

№	Тема:	Хорариум
1.	Морфологична характеристика на българския език като славянски и балкански.	1
2.	Строеж на думата в българския език: корен, афикси (наставки и представки), основа (проста и сложна), окончание.	1
3.	Части на речта в българския език. Същност и видове класификации: морфологична, синтактична и семантична.	1
4.	Съществително име. Значение на съществителното име като част на речта. Граматически категории на съществителното име.	2
5.	Категорията <i>род</i> на съществителното име. Отношение между естествен и граматичен род.	2
6.	Категорията <i>число</i> на съществителното име. Продуктивни и непродуктивни окончания; бройно множествено число на съществителните от мъжки род.	1
7.	Категорията <i>определеност/неопределеност</i> при имената. Значение, начин на изразяване. Морфологична характеристика на определителния член. Мнения за изразяване на неопределеността в българския език.	2
8.	Прилагателно име. Значение на прилагателното име като част на речта. Видове прилагателни имена. Граматически категории.	1
9.	Числително име. Значение на числителното име като част на речта. Видове. Граматически категории.	1
10.	Наречие. Видове и употреба.	1
11.	Предлог и съюз. Видове и употреба.	2
12.	Частица и междуметие. Видове и употреба.	1
13.	Местоимение. Значение на местоимението като част на речта. Видове местоимения. Лични и притежателни и местоимения. Граматични категории и употреба.	2
14.	Възвратни местоимения и показателно местоимение. Граматични категории и употреба.	2
15.	Въпросителни, неопределителни, относителни, обобщителни и отрицателни местоимения. Граматични категории и употреба.	2
16.	Глаголът като част на речта в съвременния български език. Лични и безлични глаголи. Преходни и непреходни глаголи. Нелични форми на глагола. Категориите <i>лице</i> , <i>число</i> и <i>род</i> на глагола.	2
17.	Категорията <i>вид на глагола</i> . Характер и организация на категорията. Тълкуване на процесите на перфективация и имперфективация. Части значения (типични употреби) на двата вида.	2
18.	Категорията <i>време на глагола</i> в съвременния български език. Състав и организация на категорията. Взаимодействие с категорията <i>вид на глагола</i> .	2
19.	Сегашно време. Значение, форми и употреби. Взаимодействие с категорията <i>вид</i> .	1

20.	Минало несвършено време (имперфект). Значение, форми и употреби. Взаимодействие с категорията <i>вид</i> .	1
21.	Минало свършено време (аорист). Значение, форми и употреби. Взаимодействие с категорията <i>вид</i> .	1
22.	Бъдеще време и бъдеще предварително време. Значение, форми и употреби.	1
23.	Минало неопределено време (перфект) и минало предварително време (плусквамперфект). Значение, форми и употреби.	2
24.	Бъдеще време в миналото и бъдеще предварително време в миналото. Значение, форми и употреби.	1
25.	Категорията <i>залог на глагола</i> в съвременния български език – значение, състав и организация на категорията. Мненията за 2, 3 и 4 залога в съвременния български език. Конкуренция между причастнострадателните и възвратнострадателните форми.	3
26.	Категорията <i>наклонение на глагола</i> в българския език. Видове наклонения в съвременния българския език. Значение, формообразуване и употреби на отделните наклонения.	2
27.	Нелични глаголни форми в съвременния български език. Значение, форми и употреби.	1
28.	Категорията <i>евиденциалност</i> на глагола в съвременния български език. Видове евиденциали – индикатив, конклузив, ренаратив и дубитатив. образуване на формите, темпорални парадигми, формални съпадения, употреби.	3
29.	Презумптивът в съвременния български език. Значение, форми, употреби.	1

Семинарни упражнения

№	Тема:	Хорариум
1.	Строеж на думата в българския език: корен, афикси, окончание. Лексикална основа. Техники за определяне на морфемни граници. Морфемен анализ.	1
2.	Части на речта. Лексикално-граматически разреди. Изменяеми и неизменяеми думи, самостоятелни и несамостоятелни думи. Тестове за разпознаване.	1
3.	Съществително име. Граматическите категории <i>род</i> и <i>число</i> . Дефективност. Бройна форма.	1
4.	Прилагателно име. Видове. Граматически категории. Разпознаване и морфологичен анализ.	1
5.	Числително име. Лексикално-граматически разреди. Граматически категории. Мъжколична форма.	1
6.	Категорията <i>определеност/неопределеност</i> при имената. Анализ на категорията в рамките на именната група. Формални особености на членната морфема.	1
7.	Неизменяеми части на речта. Наречие. Местоименни и неместоименни наречия. Анализ и разпознаване в текст.	1
8.	Съюзи и съюзни думи. Съчинителни и подчинителни съюзи. Разпознаване, класифициране и снемане на многозначност.	1
9.	Предлог. Техники на снемане на многозначност (наречия и предлози).	1
10.	Частица и междуметие. Снемане на многозначност на неизменяемите думи (частици, съюзи, междуметия) – работа с текстове. Особени случаи.	1
11.	Лични местоимения, възвратни и невъзвратни. Граматични категории. Анализ на кратки и пълни форми. Снемане на многозначност.	1
12.	Притежателни местоимения, възвратни и невъзвратни. Снемане на многозначност между кратки дателни и кратки притежателни местоимения – работа с текстове.	1
13.	Въпросителни, относителни, обобщителни и отрицателни местоимения. Образуване, граматични категории. Разпознаване на стилистично маркирани употреби.	1
14.	Употреба на местоименията като кохезивни средства в текста. Анафора, катафора, кореферентни вериги. Работа с текстове.	1
15.	Неопределителни местоимения. Видове. Образуване, значение, употреба и разпознаване в текст.	1
16.	Глагол. Преходни и непреходни, лични и безлични глаголи. Техники на разпознаване.	1
17.	Граматическа основа. Спрежения и разреди. Синтетични и аналитични форми. Темпорална гласна. Граматическа основа. Идентификация и морфемен анализ на глаголни форми в текст.	1

18.	Вид на глагола. Имперфективация и перфективация на глаголите. Деривационни модели.	1
19.	Видови двойки. Конкуренция на глаголните видове – работа с текстове от различни стилистични регистри.	1
20.	Нелични форми на глагола. Образуване. Предикативна и атрибутивна употреба – работа с текст.	1
21.	Минало страдателно причастие. Сегашно деятелно причастие и деепричастие. Образуване. Предикативна и атрибутивна употреба в текст.	1
22.	Сегашно време и перфект. Работа с текстове: морфологичен анализ и коментар.	1
23.	Аорист. Имперфект и плусквамперфект. Работа с текстове: морфологичен анализ и коментар.	1
24.	Бъдещи времена – значение, форми, употреба. Работа с текстове: морфологичен анализ и коментар.	1
25.	Залог на глагола. Глаголно лице. Формални и семантични характеристики на залоговите форми.	1
26.	Образуване на възвратнострадателни и причастнострадателни форми. Темпорална парадигма. Снемане на многозначност.	1
27.	Наклонение. Изявително, повелително и условно наклонение. Образуване. Презумптив.	1
28.	Анализ и разпознаване на повелително и условно наклонение в текст.	1
29.	Евиденциалност. Образуване на формите, темпорални и залогови парадигми. Идентификация в текст.	1
30.	Употреба и разпознаване на евиденциални форми в текста. Стилистични особености.	1

Конспект за изпит

№	Въпрос
1.	Морфологична характеристика на българския език като славянски и балкански.
2.	Строеж на думата в българския език: корен, афикси (наставки и представки), основа (проста и сложна), окончание.
3.	Части на речта в българския език. Същност и видове класификации: морфологична, синтактична и семантична.
4.	Съществително име. Значение на съществителното име като част на речта. Граматически категории на съществителното име.
5.	Категорията <i>род</i> на съществителното име. Отношение между естествен и граматичен род.
6.	Категорията <i>число</i> на съществителното име. Продуктивни и непродуктивни окончания; бройно множествено число на съществителните от мъжки род.
7.	Категорията <i>определеност/неопределеност</i> при имената. Значение, начин на изразяване. Морфологична характеристика на определителния член. Мнения за изразяване на неопределеността в българския език.
8.	Прилагателно име. Значение на прилагателното име като част на речта. Видове прилагателни имена. Граматически категории.
9.	Числително име. Значение на числителното име като част на речта. Видове. Граматически категории.
10.	Наречие. Видове и употреба.
11.	Предлог и съюз. Видове и употреба.
12.	Частица и междуметие. Видове и употреба.
13.	Местоимение. Значение на местоимението като част на речта. Видове местоимения.
14.	Лични, възвратнолични, притежателни и възвратнопритежателни местоимения. Граматични категории и употреба.
15.	Показателно местоимение. Граматични категории и употреба.
16.	Въпросително местоимение. Граматични категории и употреба.
17.	Неопределително и отрицателно местоимение. Граматични категории и употреба.
18.	Относително местоимение. Граматични категории и употреба.
19.	Обобщително местоимение. Граматични категории и употреба.
20.	Глагол. Значение на глагола като част на речта и неговите граматични категории в съвременния български език. Глаголни основи.
21.	Преходни и непреходни глаголи. Лични и безлични глаголи. Лични и нелични форми на глагола.
22.	Категориите <i>лице</i> , <i>число</i> и <i>род</i> на глагола в съвременния български език.
23.	Категорията <i>вид на глагола</i> в съвременния български език. Процесите на имперфективация и перфективация.
24.	Категорията <i>време на глагола</i> в съвременния български език. Общ модел на българската темпорална система.
25.	Сегашно време в съвременния български език – значение, форми, употреби.

26.	Минало свършено време (аорист) в съвременния български език – значение, форми, употреба.
27.	Минало несвършено време (имперфект) в съвременния български език – значение, форми, употреба.
28.	Минало неопределено време (перфект) в съвременния български език – значение, форми, употреба.
29.	Минало предварително време (плусквамперфект) в съвременния български език – значение, форми, употреби.
30.	Бъдеще време и бъдеще предварително време в съвременния български език – значение, форми, употреби.
31.	Бъдеще време в миналото и бъдеще предварително време в миналото в съвременния български език – значение, форми, употреби.
32.	Категорията <i>залог на глагола</i> в съвременния български език. Основни концепции за организацията и състава на категорията.
33.	Възвратнострадателни и причастнострадателни форми – значение, формална парадигма и употреби.
34.	Повелително наклонение в съвременния български език – значение, форми, употреба.
35.	Условни наклонения в съвременния български език – значение, форми, употреби.
36.	Категорията <i>евиденциалност</i> в съвременния български език. Обща характеристика, състав и организация на категорията.
37.	Индикатив и конклузив – значение, форми и употреби.
38.	Ренаратив и дубитатив – значение, форми и употреби.
39.	Сегашно деятелно причастие в съвременния български език. Значение, образуване и употреба. Сегашно страдателно причастие – мнения.
40.	Минали деятелни причастия на глагола в съвременния български език – свършено и несвършено. Значение, форми и употреби.
41.	Минало страдателно причастие. Значение, форми и употреби.
42.	Деепричастие – значение, формообразуване и употреби.
43.	Презумптивът в съвременния български език. Значение, форми, употреби.

Библиография

Основна:

- Алексова, Кр. *Адмиративът в съвременния български език*. София, 2003.
- Алексова, Кр. Състояния на българската темпорална система. – В: *Езиковедски изследвания в чест на чл.-кор. проф. д-р Тодор Бояджиев, проф. д-р Венче Попова и проф. Петър Пашов*. София, 2009.
- Алексова, Кр. За процеса на граматикализация на *един* в полето на неопределеността. В: *Известия на Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“*, БАН, том XXXII, стр. 160 – 200, 2019.
- Алексова, Кр. Субективните евиденциали в съвременния български език. – В: Аврамова, Цв. (отг. ред.). *Стереотипът в славянските езици, литератури и*

- култури. *Сборник с доклади от Четиринадесетите международни славистични четения, София, 26-28 април 2018 г. т. I. Езикознание.* София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2019, с. 632 – 641.
- Алексова, Кр., К. Търпоманова. Презумптивът в българския и румънския език. – В: *Лингвистични проблеми*, т. 1, 2019, с. 106 – 116.
- Алексова, Кр. *Дубитативът в съвременния български език.* София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2023.
- Бояджиев, Т. Ив. Куцаров, Й. Пенчев. *Съвременен български език. Фонетика. Лексикология. Морфология. Синтаксис.* София, 1999.
- Буров, Ст. *STUDIA GRAMMATICA BULGARICA.* Велико Търново: УИ "Св. св. Кирил и Методий", 2019.
- Герджиков, Г. *Преизказването на глаголното действие в българския език.* София, 1984.
- Граматика на съвременния български книжовен език. Т. 2. Морфология.* София, 1983.
- Куцаров, К. *Българското причастие.* Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2012.
- Ласкова, Л. *Предложните изрази в българския език.* София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2024.
- Ницолова, Р. *Българска граматика. Морфология.* София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2008.
- Ницолова, Р. *Българските местоимения.* София: Наука и изкуство, 1986.
- Ницолова, Р. *Избрани трудове.* София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2020.
- Осенова, П. *Семантика и прагматика на българските неопределителни местоимения.* София: СЕМА РИИ, 2002.
- Осенова, П. Видове морфологични многозначности в българския език. – В: Тодор Бояджиев, Венче Попова и Красимира Алексова (съст.) *Научни трудове в памет на Георги Герджиков.* УИ „Св. Кл. Охридски“, стр. 223-230, 2011
- Осенова, П. Семантично моделиране на българските части на речта в Опорната фразова граматика. В: Бурова, Ани, Иванова, Диана, Христова, Елена, Димитрова, Славея, Аврамова, Цветанка. *Време и история в славянските езици, литератури и култури. Сборник с доклади от 11-те национални славистични четения 19–21 април, 2012. Том I. Езикознание.* УИ „Св. Кл. Охридски“, стр. 35 – 41.
- Пашов, П. (съст.) *Помагало по българска морфология. Имена.* София, 1976.
- Пашов, П. *Българска граматика.* София, 2006.
- Пашов, П., Р. Ницолова (съст.). *Помагало по българска морфология. Глагол.* София, 1976.
- Сумрова, В. *Новите феминални названия в българския език.* Изд. на БАН „Проф. Марин Дринов“, София, 2018.
- Чакърова, Кр. За един специфичен случай при употреба на бройни числителни имена в съвременния български език. – В: *Научни трудове на ПУ „Паисий Хилендарски“*, т. 54, кн. 1, сб. А, 2016. Пловдив, 2017, стр. 193 – 205.

Допълнителна:

- Александров, Ал., Р. Русинова. *Помагало по българска морфология. Имена*. Шумен: Алтос. 1998.
- Александров, Ал., Р. Русинова. *Помагало по българска морфология. Глагол*. Велико Търново: Ивис. 2010.
- Алексова, Кр. Формообразователни варианти в парадигмата на българския глагол. – *Български език. Приложение*, 72, 2005, с. 21 – 60. doi: 10.47810/BL.72.25.PR.04 https://www.balgarskieszik.eu/p-2025/0_0_4_KRASIMIRA%20ALEKSOVA_str_21-60_BG.pdf
- Алексова, Кр. За композитумите от типа *кой ще да е*. – В: Светла Коева, Максим Стаменов (съставители). *Доклади от Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ (София, 2023 година)*. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2023. ISSN 2683-118X (print). ISSN 2683-1198 (online), с. 24 – 31.
- Алексова, Кр., М. Московска, Д. Апостолова, Я. Сивилова, Л. Ласкова, П. Михайлов. Разлики между достоверността на информацията, изразявана чрез четирите евиденциала в съвременния български език, според оценките на анкетирани българи. – В: *Български език и литература*, бр. 6, 2024, с. 677 – 694.
- Алексова, Кр., П. Осенова. За граматическия статус на композитумите от типа *който ще да е*. – В: Коева, Св., М. Стаменов (съст.). *Доклади от Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ (София, 2022 година)*. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2022, с. 92 – 101. ISSN 2683-118X (print) ISSN 2683-1198 (online) <https://ibl.bas.bg/wp-content/uploads/2022/05/Proceedings-CONFIBL2022.pdf>
- Алексова, Кр., С. Фетваджиева. Степенуват ли се причастията в съвременния български език. – В: *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“*, т. 58, кн.1, сб. А, Филология. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2021, с. 210 – 224.
- Андрейчин, Л. *Основна българска граматика*. София, 1944.
- Андрейчин, Л., Ст. Стоянов, К. Попов. *Граматика на българския език*. София, 1975.
- Буров, Ст. *Познанието в езика на българите. Граматично изследване на концептуалната категоризация на предметността*. Велико Търново, 2004.
- Българският език – език на 1300-годишна държава. София, 1981.
- Велева, М. *Речник на родовите варианти при съществителните имена в българския език*, Велико Търново: Знак'94.
- Иванчев, Св. *Българският език – класически и екзотичен*. София, 1988.
- Куцаров, Ив. *Теоретична граматика на българския език. Морфология*. Пловдив, 2007.
- Куцаров, К. Теоретични аспекти на звателната форма в българския език. Морфологична категория апелативност. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2024. ISBN 978-619-202-931-9.
- Куцаров, К. *Българските лексемни класове и учението за частите на речта*. София: Колибри, 2022.
- Ласкова, Л. *Времената в изречения с ментални предикати*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2024.
- Ласкова, Л. Лексикализация на устойчивите изрази с неопределителна семантика от типа „не знам (си) кой (си)“. – В: *Доклади от Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ (София, 2024 година)*. София: Издателство на БАН, 2024, с. 50 – 61.

- Маровска, В. *Новобългарският перфект*. София, 2005.
- Маровска, В. *Референция и рефериране в света на езика*. Пловдив, 2013.
- Маслов, Ю. *Граматика на българския език*. София, 1982.
- Осенова, П. Граматически условия за нереализиране на характеристиката pluralia tantum при някои типично плурални глаголи в българския език. В: Български език, Приложение / BULGARIAN LANGUAGE, SUPPLEMENT, 72 (2025), стр. 81–88, Print ISSN: 0005-4283, Online ISSN: 2603-3372, doi: 10.47810/BL.72.25.PR.06
- Радева, В. *Словообразуването в българския книжовен език*. София, 1991.
- Станков, В. *Българските глаголни времена*. София, 1969.
- Станков, В. *Конкуренция на глаголните видове в съвременния български книжовен език*. София, 1976.
- Станков В. *Глаголният вид в съвременния български книжовен език*. София, 1980.
- Станков, В. Семантични особености на категорията неопределеност на имената в българския език. – В: *Българско езикознание*. Том 1. Проблеми на граматичната система на българския език. София, 1995.
- Стоянов, Ст. *Граматика на българския книжовен език*. София, 1964.
- Топалова, Ел. Към въпроса за употребата на мъжкородови съществителни имена в медийния дискурс. – *Studia Philologica Universitatis Velikotarnovensis*, 39(2), 2020.
- Янакиев, М., Н. Котова. *Граматика болгарского языка для владеющих русским языком*. Москва, 2001.
- Чакърова, Кр. *Аспектуалност и количество*. В. Търново, 2003.
- Чакърова, Кр. *Императивът в съвременния български език*. Пловдив, 2009.
- Чакърова, Кр. *Категорията вид на глагола в съвременния български език*. Пловдив, 2025.

Дата: 04.25

Съставили: проф. П. Осенова, проф. Кр. Алексова, доц. Л.Ласкова

Учебната програма е приета с протокол № 6 на ФС на ФСлФ от 10.06.2025 г.